

VORE KIRKEGAARDE

Meddelelser fra Foreningen til Fremme af Kirkegaardskultur i Danmark

Indhold:

	Side
FRA DANSKE KIRKEGAARDE.	
Kirkegården i Sorø.....	1
LIGKISTERNES STØRRELSE.	
Af Stiftsprovst H. HOFFMEYER...	2
BIOTA ORIENTALIS. Af E. E.-J..	3
KIRKEGAARDSSERVITUTTER.	
Af E. ERSTAD-JØRGENSEN.....	4
OM BETYDNINGEN AF HEN- SYNSFULD REGULERING OG GOD PROTOKOLLERING AF KIRKEGAARDE. Af Før- stelærer FRANDS HANSEN	9
UDSTILLING AF GRAVMÆLER.	11
GENERALFORSAMLINGEN ...	12

D. T. Poulsen's Planteskole

ROSKILDEVEJ 70

KØBENHAVN - VALBY

TELF. VALBY 100

Store Beholdninger af Træer og Buske egnede til Kirkegaarde,
særlig fremhæves:

Roser, højstammede og lave forefindes
i stort Sortiment.

Hækplanter, *Ligustrum vulgare, Lig. ovalifolium, Bøg, Thuja occiden-*
talis (ca. 40 cm høje), *Taxus baccata* (ca. 30/35 cm), *Buxbom.*

Naaletræer, klumpholdende, bl. a. *Chamaecyparis Laws. Fraseri* (80/100 og 100/120 cm), *Chamaecyparis*
Nutcaensis (80/100 cm), *Juniperus com. hibernica* (100/120 cm), *Thuja occ. fastigiata (pyrami-*
dalis) (80/100, 100/125 og 150/170 cm), *Taxus baccata hibernica* (80/100 cm).

Pristilbud sendes
paa Forlangende.

Køb danske Planter

Pristilbud sendes
paa Forlangende.

Hørsholm Planteskole

JENS BORNØ

Specialitet:

Naaletræer og stedsegrønne Planter

Roser, Frugttræer m. m. til Have og Park

TELEFON
Hørsholm
— 118 —

TELEFON
Hørsholm
— 118 —

Hellerup Planteskole

CARL EBBESEN

Anbefaler PLANTESKOLEARTIKLER
STAUDER · STENHØJSPLANTER
FORAARSPLANTER · BLOMSTERLØG
GEORGINER · FRØ m. m.

STEDSEGRØNNE PLANTER
forefindes i stort Udvalg

LYNGBYVEJ 240 · TELEFON HELRUP 523

Dansk Paramenthandel

ALTERSÆRKALKE

ALTERSTAGER OG -LYS

ALTERBEKLÆDNINGER

GRUNDTVIGSSTAGER

LYSEKRONER

MESSEHAGELER

PRÆSTEKJOLER

PRÆSTEKRAVER

TITUSSTAGER M. M.

Gothersgade 115 A¹ - København K.

K. F. U. M.s Bygning

Telefon Byen 4558.

TEKNISKE mangfoldiggøres
TEGNINGER (efter enhver Metode)
bedst og hurtigst hos
Lutein & Koch
Farvergade 8 Telf. 4740-4760

Parti af Kirkegaarden i Sorø.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

EN af de ældste og paa sin Vis skønneste Kirkegaarde i Danmark er den ved Sorø.

Det er ikke noget stort Anlæg, men saaledes som det ligger, i Tilknytning til Biskop Absalons store Klosterkirke, omgivet af Akademiets Haver og med det ejendommelige af Arkitekten, Etatsraad CHR. HANSEN opførte Ligkapel med Klokketaarn, er der en egen Højtidsstemning inde under de gamle Ege, der menes at stamme fra den Tid, hvor Sorø navnkundige Kloster grupperede sine mange Bygninger, Gaarde og Haver omkring Absalons Kirke.

Kirkegaarden ligger mellem Klosterporten og Klosterkirken, altsaa kun paa en mindre Del af det store Areal, Cisterciensermunkenes gamle Kloster lagde Beslag paa, vistnok hele den Halvø, der nu indtages af Akademiets Bygninger og Haver.

Billedet viser et særlig monumentalt Gravsted, hvor høje værdige Cypresser og Søjletaks i Forbindelse med Kristtornens blanke Løv danner den stedsegrønne Baggrund for lave og brede Gravmæler.

Naar man med et Ord skal betegne Sorø Kirkegaard, hvor saa mange bekendte Mænd har fundet deres sidste Hvilested, vilde man hverken vælge Betegnelsen Begravelsesplads eller Kirkegaard, men snarere standse ved Ordet Mindelund, for her mellem de historiske Bygninger, under ærværdige Ege og højtidsfulde Cypresser lever Mindet om de Tider, der svandt.

LIGKISTERNES STØRRELSE

ENHVER, der har været til Begravelse i fremmed Land eller har set en Ligkiste derfra, har ikke kunnet undgaa at blive slaaget af Forskellen i *Størrelse* mellem de fremmede og de danske Kister. Vore er ligefrem gevaltige i Sammenligning med de andres, og da det gevaltige jo ellers ikke ligger særlig for os Danske, forbavses man endnu mere over dette Forhold.

Hvad Grunden er til denne Forskel, véd jeg ikke. Men jeg véd, at jeg atter og atter har følt mig ilde ved vore store Kister, og jeg synes egentlig, at dette Spørgsmaal hører ind under „Kirkegaardskultur“. Derfor fremdrog jeg det ved Aarsmødet ifjor og har intet mod ogsaa at omtale Sagen her i Bladet. Jeg skal gøre det i al Korthed.

Jeg forstaar ikke, hvad de store Kister skal til.

Præsten staar bag den og taler, og nede i Kirken eller Kapellet sidder Folk og strækker Hals for at se ham — han er maaske lille, og i hvert Fald gør den mægtige Kiste, der tilmed ofte er grandióst smykket med opstaaende Palmegrene, alt for at skjule ham for Tilhørerne.

Og naar Slægt og Venner bærer Kisten ud, ser det, selv om de fornuftige „Stænger“ er anvendte, mange Gange frygteligt ud, naar de slæber paa den enorme Kiste, der er lavet, som gjaldt det om at faa anbragt det størst mulige Kvantum Træ i den. Er den Træ-Sort, som er anvendt, tilmed særlig tung, er denne Udbæring ved Slægt og Venner mangen Gang saa pinlig, at jeg for min Del ofte har følt mig fristet til at fraaade den.

Dette er altsaa Momenter, der angaar Kapel eller Kirke.

Dernæst noget, der angaar selve Kirkegaarden.

Først Nedsenkelsen af Kisten. Ofte er det saadan, at selv øvede Ligbærere maa stemme imod med al deres Kraft for ikke at blive trukket med ned, naar Kisten slipper Underlaget og begynder at synke. Dens Vægt er saa stor, at det ser pinligt ud, at Bærerne lige frem maa vare sig af alle Kræfter for ikke at blive slæbt med ned i Graven.

Og er saa Kisten i Graven, ja, da er den altsaa saa høj, at den Kiste, som maaske snart efter anbringes ovenpaa den, og som maaske ogsaa er meget høj, ja, efter al Sandsynlighed *er* det, kommer til at staa lige i Jordoverfladen.

Og naar den høje Kiste falder sammen, bliver det Hul, der fremkommer paa Gravstedet, saa uhyggelig stort, selv om Graven er blevet godt stampet ved Begravelsen.

Alt ialt: jeg forstaar ikke, hvad de store og høje Ligkister skal til. Ja, jeg tænker nu og da, at Brug af lave Kister antagelig vilde gøre det muligt at anbringe 3 Kister i en Grav af den her i Byen almindelige Dybde — en Foranstaltning, som jo vilde være af ikke ringe økonomisk Betydning.

Kort sagt: Jeg mener, at de store Kister i *ingen* Henseende har Fordele, men at de i mange Henseender gør Fortræd, og jeg synes, det er en Sag, som vor Forening har al mulig Grund til at tage sig af.

Frederiksberg Præstegaard, den 8. November 1923.

H. HOFFMEYER,
Stiftsprovst.

BIOTA ORIENTALIS.

AF alle her i Landet haardføre Naaletræer er der intet som i højere Grad end det kinesiske Livstræ, *Biota orientalis*, hører Kirkegaarden til. Det træffes overalt paa gamle Kirkegaarde, hvor dets sammentrængte, opadstræbende Vækst gør sig fordelagtigt gældende ved et stærkt arkitektonisk Præg.

For Byerne har *Biota* den store Fordel fremfor de allerfleste Naaletræer ikke at skades af den røgfylde Luft, hvilket medfører, at de fleste virkelig store Naaletræer paa Bykirkegaarde ved nærmere Eftersyn viser sig at være *Biota*. Det er ikke helt let for uindviede at skelne de forskellige *Thuja*, *Chamaecyparis* og *Biota* fra hverandre blot paa deres Ydre, og dog er der saa megen Forskel paa deres Udseende Aaret rundt, paa deres Størrelse og Vækstform, deres Haardførhed og paa hvilke Fordringer, de stiller til Læ og Jordbund, at det er af stor Betydning for et Gravsted netop at faa den Sort, som i det givne Tilfælde passer bedst. Den Dag, man planter, passer de omtrent alle lige godt, smaa og pæne som de er, men først efterhaanden giver deres Egenskaber sig rigtigt til Kende, ofte paa en Maade, man ikke havde tænkt sig. En hel Del Sorter fryser bort i en stræng Vinter; hvor der ikke er Læ, gaar det hurtigt ud over andre Varieteter; enkelte vil ikke trives paa Sand, andre ikke paa Ler, *Thuja* er mere eller mindre rødbrune om Vinteren, medens *Chamaecyparis* holder sig grønne; der er slankt opretvoksende Varieteter af alle Arter, medens andre tværtimod bliver brede og fordrer Plads. Man gør derfor klogt i at se sig godt for, hvis man ikke har tilstrækkelig kyndig Hjælp. Naar man paa selve Kirkegaarden finder et ældre Eksempel af et Naaletræ, der har det Udseende, man kunde ønske sig, og som trives paa Pladsen, gør man rigtigst i at anskaffe sig Mage til det, saa ved man, hvad man faar. Ofte vil det vise sig at være det kinesiske Livstræ, *Biota orientalis*, der er let kendeligt paa det lille tilbagebøjede „Horn“ i Spidsen af Kogleskællene, noget, der er karakteristisk for Slægten *Biota*, og som gør dem let at skelne fra *Thuja* og *Chamaecyparis*.

Biota har i mange Aar været vanskelig at faa her i Landet, men er nu igen taget i Kultur i de ledende Planteskoler, og forhaabentlig vil det ikke vare mange Aar, før der igen er en smuk Opvækst af dette fortrinlige Kirkegaardstræ til Afløsning af mange Sorter, der af ovennævnte Grunde ikke har Mulighed for at hævde Stillingen i det lange Løb.

E. E.-J.

Biota orientalis.

KIRKEGAARDSSERVITUTTER

TRADITIONEN spillede i ældre Tid en ganske anderledes stor Rolle end nu til Dags. De Skikke og Sædvaner, der var overleverede fra Fædrene, fulgtes af Sønner og Døtre uden Kritik. Saadan *gjorde* man nu en Gang, saadan havde det altid været Skik og Brug, og naar der ikke var skellig Grund til at fravige det Gamle, faldt det ingen ind at gøre Forandring.

Ikke saadan at forstaa, at al Udvikling var standset, tværtimod. Den Gang foregik der netop en virkelig Udvikling i alle Forhold, saaledes at forstaa, at den nye Tid netop byggede videre paa den foregaaende Tids Resultater. De gamle Former udvikledes videre og videre, ofte næsten umærkeligt men dog i saa høj Grad, at den, der er nøje inde i en eller anden Gren af Landets Historie, uden Vanskelighed kan tidsfæste enhver gammel Ting indenfor det paagældende Omraade, hvad enten det drejer sig om Bygninger, Klædedragt, Husgeraad eller hvad andet, man vil tænke paa.

Derfor var der altid det Særpræg over enhver Tidsalders Frembringelser, vi nu kalder Stil, denne velgørende Ensartethed, der virker saa tiltalende paa os Nutidsmennesker, netop fordi vor egen Tids Frembringelser i saa høj Grad savner denne Egenskab.

Det var i vore Forældres og Bedsteforældres Tid, sidste Halvdel af forrige Aarhundrede, at Traditionen paa saa mange Maader blev brudt.

Det er ikke her Stedet til at undersøge, hvilke samvirkende Kræfter Bruddet skyldtes, men der skal kun lige mindes om, at det var den Tid, hvor Haandværket paa mange Omraader afløstes af Maskinindustri, hvor Jernbaner og Dampskibe og Telegraf satte Landene i langt nøjere Forbindelse end tidligere, den Tid hvor Fotografien og Reproduktionskunsten gav alle Mennesker Kendskab til fjerne Egenes Sæder og Skikke, hvor nye Materialer og Konstruktioner gjorde det muligt at bygge og forme ganske anderledes end tidligere.

I mange Henseender betød det Fremskridt, ja vi maa vist indrømme, at ingen Periode af Historien kan opvise en saa rivende Udvikling i teknisk Henseende, men vi kender ogsaa alle lidt til, hvor meget værdifuldt der gik i Løbet ved samme Lejlighed.

I vor Tid arbejdes der derfor paa mange Hold paa at knytte de Traditionens Traade, der brast, dengang Udviklingen fra den rolige, skridende Gangart slog over i Galop.

Først og fremmest gælder det Arkitekturen.

De smukke gamle Gaarde og Huse Landet over, der var blevet afløst af grimme kantede og uvenlige Nybygninger, bruges nu igen til Forbillede for det, der bygges, ikke til slavisk Efterligning, for ogsaa i Landbruget er der sket store tekniske Fremskridt, der maa give sig synlige Udslag, men dog som Forbillede, idet man søger at overføre de gamle Konstruktioner, de gamle hjemlige og derfor kære Former paa de nye Hjem. Navnlig gennem Foreningen Bedre Byggeskik er i de senere Aar blevet genindført en Tilslutning til den gamle Bygningskultur til Gavn og Forskønnelse for vort Land.

Men ogsaa paa Møblernes og Husgeraadets Omraade, paa det kvindelige Haandarbejdes Omraade og ved Anlæg af Haver arbejder man sig efterhaanden bort fra de aandsforladte Former, der har været gældende i mange Aar, og søger at komme bort fra det altfor overlæssede tilbage til naturlige og beherskede Former, der langt bedre svarer til Formaålet.

Det Forfald i æstetisk Kultur, der kendetegnede forrige Aarhundredes sidste Halvdel, viste sig i høj Grad i Arkitekturen og i Havekunsten, men maaske dog endnu mere fremtrædende paa det Felt, hvor disse Kunstarter mødes: Kirkegaarden.

Sansen for det monumentale i Kunsten var næsten som uddød i den Periode, og Naturalismen har nu en Gang ingen Værdi for Gravmindekunst.

Medens tidligere Tider kun havde sat fremtrædende og varige Mindesmærker paa særlig velhavende eller bekendte Mænds Grave, blev det efterhaanden mere og mere almindeligt. Der sattes snart Sten paa hver eneste Grav, Industrien overtog Kunsthaandværkerens Arbejde, Konkurrencen førte stadig nye Materialer og nye Paafund paa Markedet, og efterhaanden fremkom den brogede Samling, vi alle kender fra vore Kirkegaarde.

Først temmelig sent naaede Reformbestræbelserne til Kirkegaardens Omraade. Den landskabelige Havestil, der afløste Baroktidens arkitektoniske Anlæg, og som igennem 1800 Tallet stivnede ganske i Teknik og Skabelon, satte forinden sin dødelige Afgang en sidste Frugt i de landskabelige Kirkegaarde, af hvilke Olsdorfs Kirkegaard ved Hamborg er den største og mest bekendte. Samtidig med at man her kom ind paa et temmelig meningsløst Princip at forme et Anlæg, bestaaende af lutter smaa firkantede Afdelinger, Grave, efter krumme Linier, oparbejdedes der en Sans for det levende Plantemateriales Anvendelse, der er blevet staaende, efter at de landskabelige Principer for længst igen er opgivet.

En egentlig landskabelig Kirkegaard har vi ikke her til Lands. Da Assistens Kirkegaard i København Aar 1805 skulde udvides, fremsatte Arkitekten Professor JENS BANG en Plan i den Tids landskabelige Havestil med slyngede Gange, Busketter og Græsplæner og med Mausolæer langs Muren, men uden Gravhøje eller andet til at kendetegne den enkelte Gravplads. Forslaget gik ikke igennem, og først et halvt Hundrede Aar senere realiseredes den samme Tanke i de nordamerikanske Fristater.

Vestre Kirkegaard i København blev planlagt samtidig med Olsdorfs og har da ogsaa sit landskabelige Anlæg foran nordre Kapel, men den egentlige Kirkegaard er regelmæssig anlagt med lige Gange og Alléer.

Skønt selve Principet utvivlsomt var galt, satte Anlægget ved Olsdorph dog Kirkegaardsspørgsmaalet paa Dagsordenen i tyske Fagkredse, og i de Aar, der siden er gaaet, har der stadig været arbejdet med Kirkegaardsproblemet i Tyskland, navnlig da under og umiddelbart efter Verdenskrigen, hvor Kriegergravene ganske naturligt kom frem i første Række mellem Tidens kunstneriske Opgaver.

Anlægget af en Kirkegaard er i og for sig en smuk og taknemmelig Opgave, der flere Steder er løst paa tilfredsstillende Maade, men det gode Resultat er i væsentlig

Grad betinget af, i hvor høj Grad den enkelte Gravstedfæster er villig til at underordne sit Gravsted Helheden.

I de „gode gamle Dage“ fandt ingen paa at sætte et altfor fremtrædende Mindesmærke paa en Grav. Man fulgte Skik og Brug med det Resultat, at den ene Grav kun i Smaating adskilte sig fra de andre. Derfor var der en velgørende Ensartethed over de gamle Kirkegaarde, som ikke findes paa de moderne. Vil man danne sig en Forestilling om, hvorledes Ensartetheden virker, maa man søge ind paa de ældste Dele af gamle Landsbykirkegaarde eller til visse Trossamfunds Begravelsespladser, hvor den gamle Skik endnu er bevaret.

De gamle jødiske Begravelsespladser som den i Møllegade eller den i Aalborg med alle sine ensartede, smukke Stentavler for Hovedgærdet af jævnstore Grave vilde være let at føje ind i en Helhed. Det samme gælder Herrnhuternes Grave, alle med skraatstillede lave Sten, men en moderne Kirkegaard med sin brogede Skare af store og smaa, lyse og mørke, liggende, skraatstillede og oprette Monumenter i forskellig indbyrdes Afstand er et Materiale, der ikke er let at arbejde med, navnlig da dertil kommer den kedelige Omstændighed, at Hovedmassen rent ud er grimme, en Mindrepart uskadelige og kun ganske enkelte smukke eller dog prægede af Skønhedssans.

Bestræbelserne er da ogsaa i Tyskland og senere i Sverige gaaet ud paa at tilvejebringe en vis Ensartethed paa Steder, hvor det er mest paakrævet, men Vanskeligheden bestaar selvfølgelig i at opnaa det mest mulige for Anlæggets samlede Karakter uden at gaa den enkelte Gravstedfæster for nær.

Det er en nærliggende Tanke paa en Kirkegaard af den Karakter som vore at lade hver enkelt Gravstedfæster selv raade over, hvorledes han vil indrette sit Gravsted. Netop her, hvor den dødes Ønsker og Sympatier ofte er afgørende for de efterlevende, er det meget vanskeligt at gribe ind og stille Forlangende, men helt undgaa Indblanding i den frie Dispositionsret kan ingen Kirkegaardsbestyrelse, med mindre den vil finde sig i, at Kirkegaarden i Løbet af en forholdsvis kort Aarrække forvandles til en Højskov, hvor intet andet kan gro.

Loven om Vedligeholdelse af Kirkegaarde tilsikrer da ogsaa Kirkegaardsbestyrelsen Ret til at forbyde Plantning af Træer eller træagtige Buske paa Gravene, og et saadant Forbud har længe eksisteret paa de fleste Købstadskirkegaarde.

Ovennævnte Lov, der som bekendt kun er et Aar gammel, giver Kirkegaardsbestyrelsen Ret til paa nye Kirkegaarde eller nye Dele af en ældre kun at tillade Hækplantning men udelukke Gittere og andre døde Hegn, ligesom Kirkegaardssynet (Loven tænker særlig paa Folkekirkens Kirkegaarde) har Ret til at forbyde eller forlange fjernet Mindesmærker, „der ved deres Størrelse eller Form vil virke skæmmende paa Kirken eller Kirkegaarden, eller hvis Indskrifter maa anses for upassende“.

Dette sidste er jo en ret vidtgaaende Bemyndigelse, Synet her har faaet, selv om dets Afgørelse ganske vist kan indankes for Ministeriet.

En saadan *Censur*, udøvet af Synet eller lige meget hvilke Autoriteter, navnlig efter at Monumentet er opstillet, er absolut ikke heldig. Det er altid saa sin Sag

at lade visse Folk bestemme, hvorvidt et eller andet er kønt eller ej. Man er altid udsat for Ensidighed, Vilkaarlighed og Misforstaaelser, mange vil i alle Tilfælde mene at spore noget saadant, og saa nærgaaende Bestemmelser er der i Virkeligheden heller ingen Nødvendighed for.

Langt bedre er det paa Forhaand at lægge visse *Servitutter* paa de enkelte Grave eller Gravrækker, saaledes at Gravstedfæsteren, allerede før Jorden tages i Brug, ved, indenfor hvilke Rammer Anlægget og Udsmykningen maa holdes.

Som det nu er, kan enhver, der vil, rejse et Monstrum af et Monument paa sit Gravsted ganske uden Hensyn til Nabogravene eller til Kirkegaardskvarterets Udseende. Det er selvfølgelig en Ret for ham, men samtidig er det lige saa ubestridelig en Uret mod alle de andre.

Den der med nænsom Haand har indrettet et Gravsted for en kær afdød, den der hensynsfuldt har underordnet sig Omgivelserne og har valgt et beskedent Gravmæle, der ikke forstyrrer Stedets Harmoni, han bør være beskyttet imod en skønne Dag at se det hele slaaet i Stykker af en eller anden Tølper, der intet forstaar, men barer kører op med alt det Marmor, han har kunnet overkomme at købe.

I et Samfund nytter det som bekendt ikke at give den enkelte Ret til at gøre alt, hvad han finder for godt, da dette er ganske uforeneligt med den Beskyttelse mod andres Overgreb, enhver Borger kan fordr. Derfor gives der Love for alle Samfundsforhold og derfor kan heller ikke alt være tilladt paa en Kirkegaard.

I en By anlægges Kvarterer for høj Bebyggelse og for Fabriker, og der indrettes Villakvarterer med mere eller mindre detaillerede Bestemmelser angaaende Villaernes Størrelse og Udseende. Ingen føler sig forurettet, fordi han ikke faar Lov til at bygge et firetages Hus i et saadant Villakvarter, det staar jo i Servitutterne, og det maa man selvfølgelig bøje sig for. Ganske paa samme Maade bør der ræsonneres paa en Kirkegaard.

Det, det gælder om ved Anlæg af en Kirkegaard, er først og fremmest at faa de enkelte Gravsteder nogenlunde isoleret fra hinanden ved grønne Vægge, Hække eller fri Plantning, og navnlig gælder det om at plante bag Monumenterne. Lettest og med mindst Spild af Jord sker det ved at plante en Hæk i Skellet mellem Gravstedrækkerne, idet Gravmælerne da stilles med Ryggen op mod denne. Forudsætningen for at dette skal naa sin Hensigt er imidlertid, at Gravmælerne holdes lavere end Hækkens Overkant; og for ikke at dele Kirkegaarden i bar lange Rum, kun med en Gang imellem to Rækker Grave i hvert, er det nødvendigt, at disse Skillehække og dermed Monumenterne sine Steder holdes saa meget under Øjehøjde, at det frie Overblik ikke tages bort.

For at opnaa disse Goder maa Kirkegaarden være berettiget til at paalægge Gravstederne dertil svarende Servitutter: Enkelte Steder kan f. Eks. paa Forhaand fastsættes en Bestemmelse om, at Monumenterne ikke maa overstige 1,25 eller 1,50 m Højde, et enkelt Sted kan det maaske være ønskeligt kun at tillade liggende Tavler og samtidig afløse Hækkene af Græsrabatter; paa fritliggende Grave, der ses fra alle Sider, kan det være betimeligt at forlange Monumenter, der er udformede i Overensstemmelse med denne Anbringelse, altsaa uden nogen afgjort Bagside o. s. v.

De fleste Mennesker vil gjerne rette sig efter et saadant Paabud, saa snart det har vist sig, at der virkelig opnaas noget for alle synligt derved, og den enkelte, der har særlige Ønsker, maa søge sig et Gravsted paa en Del af Kirkegaarden, hvor han kan faa Ønskerne gennemført uden at komme i Konflikt med Servitutterne. I de fleste Kirkegaardsplaner kan der let et og andet Sted indrettes Kvarterer, hvor de enkelte Grave er saa vel adskilte fra hverandre ved stedsegrøn Beplantning, at ethvert sømmeligt Gravmæle kan anbringes uden større Skade for Omgivelserne.

Der kan blive Tale om ligeledes at paalægge Bestemmelser, gaaende ud paa Anvendelse af et bestemt Materiale. Paa Vestre Kirkegaard i København er der ad overenskomstmæssig Vej fremstaaet et tiltalende Kvarter, hvor alle Monumenter er af Neksøsandsten, den fortrinlige danske Stenart, der blandt andet er brugt til Frihedsstøttens Obelisk; paa moderne tyske Kirkegaarde kan man se Kvarterer, hvor en eller flere Stenarter paa lignende Maade har faaet Eneret, og hvor der mange Steder netop derved er opnaaet en køn Stemning til Glæde for alle.

Sine Steder i Tyskland er man ogsaa gaaet for vidt i sine Fordringer til Ensartethed, set med danske Øjne, enkelte Steder i Sverige fortryder de nu deres altfor skrappe Censur og selvfølgelig ligger der en Fare her, som ikke maa overses.

Det er godt nok at faa Haand i Hanke med de forskellige Virkemidler, men selvfølgelig bør der stilles ganske anderledes Krav til Kirkegaardsplanens Udformning under disse Forhold end tidligere, hvor alle kunstneriske Maal paa Forhaand var opgivet, og hvor det kun galdt om at inddele Arealet i passende Kvarterer med praktiske Vejforbindelser o. l., medens man lod Tilfældet raade med Hensyn til alt det øvrige. I de bedste tyske Kirkegaarde, som f. Eks. Engesode ved Hannover, er mange Kvarterer omhyggeligt udformet som i alle Størrelsesforhold vel afvejede Rum, hvor de enkelte Gravmæler efterhaanden føjes ind paa deres i Forvejen tiltænkte Plads for at fuldende det, der har været Tanken; og først naar man kommer saa vidt, er Kirkegaardsanlæg blevet det, det bør være, en særlig Form for Havekunst.

Mange finder det upaakrævet og urimeligt at lægge Servitutter paa en Kirkegaard og gør gældende, at de smukke gamle Kirkegaarde ikke har haft den Slags regulerende Bestemmelser. Det sidste er ganske rigtigt, men man maa huske paa, at den tiltalende Ensartethed, der i tidligere Tider fremkom, fordi alle fulgte Tidens Skik og Brug, den kan nu til Dags kun opnaas ved at give Regler, der begrænser den enkeltes Lyst til at dominere paa Omgivelsernes Bekostning. Men sideordnet med Servitutterne maa gaa et Oplysningsarbejde, der lærer alle at se, hvor meget kønnere og mere tiltalende det er, at hver enkelt ikke alene tænker paa sig selv og sit Gravsted, men samtidig forstaar, at den Grav, han har at pleje og smykke, indgaar som et Led i Kirkegaardens store Helhed, ligesom den, der ligger begravet, var Borger i det store Samfund.

E. ERSTAD-JØRGENSEN.

OM BETYDNINGEN AF HENSYNSFULD REGULERING OG GOD PROTOKOLLERING AF KIRKEGAARDE

VED den ny Lov af 13. Juni 1922 om Kirkers og Kirkegaardes Vedligeholdelse m. v. er Kirkegaardssagen sat paa Dagsordenen blandt de Spørgsmaal, der drøftes i Dagspressen og paa Møder, i Fagblade og Tidsskrifter; der er dannet Forening til Fremme af Kirkegaardens Kultur, og selv Kunsten er vakt til Interesse for Problemet; kort sagt: Kirkegaardssagen er bleven aktuel, og man tør vente, at de forskellige Kræfter, der saaledes er sat i Bevægelse, i de kommende Tider maa give sig Udslag i praktiske Resultater for vore Kirkegaarde. Man vil imidlertid have bemærket, at den omtalte Drøftelse har været noget ensidig, idet den saa at sige udelukkende har taget Sigte paa den ydre Side: Kirkegaardens Forskønnelse i Henseende til Anlæg, Beplantning, Monumenter o. s. fr., medens den mere indadvendte Side, der kunde betegnes ved det ene Ord *Gravfreden*, er traadt i Baggrunden.

De mest iøjnefaldende Mangler ved i alt Fald Landsbykirkegaardene — og her tænkes mest paa disse — er 1, den *planløse* Maade, hvorpaa saa godt som alle ældre og de fleste nyere Kirkegaarde er tagne i Brug, hvilket har været og er den væsentligste Grund til den Forvirring, der i Almindelighed findes. Man har udstykket og selv paa maa og faa valgt sig Gravpladser, ganske som det har kunnet falde uden at bryde sig om Maal eller tænke paa Helhedsvirkningen af en saadan Fremgangsmaade. 2, den uregelmæssige, retningsløse Indhegning har ligeledes foranlediget de største Ulemper paa Kirkegården. Da der navnlig ikke har været fastsat bestemte Maal for Gravstedernes Bredde eller været nogen Afmærkning i saa Henseende, er Følgen heraf bleven, at hver har indrammet sit Gravsted, som de har syntes. Rækkerne er derved blevne ud og ind, og der er fremkommet Gravsteder af højest ulige Bredde, nogle for brede og de ved Siden af til Gængæld for smalle. Naar der saa skulde graves i den sidstnævnte Slags, har Graveren for at faa tilstrækkelig Plads til den ny Grav maattet gaa noget ind paa Gravstedet ved Siden af, og — her har man saa den egentlige Aarsag til de mange uhyggelige, ja utilbørlige Forstyrrelser af Gravfreden, som det iøvrigt ikke er Hensigten her at komme nærmere ind paa. Endelig for det 3., er der som Regel et ganske utilstrækkeligt Kendskab til Gravenes virkelige Plads, Alder o. s. v., idet disse Oplysninger som oftest hviler paa en enkelt Mands (Graveren) Hukommelse, og det siger sig selv, at virkelig tilforladelig Viden om adskillige Hundrede Grave kan man ikke forlange, at en ofte ældre Graver skal kunne huske, og dør han, — ja saa staar man ganske hjælpeløs.

Efter dette er de fleste vel enige i, at saadan bør det ikke være; selv om der ikke er Raad eller paarørende til at sætte et „Minde“ paa en f. Eks. Fars og Mors Grav, saa bør deres Støv alligevel have Lov at hvile med Fred i de Dødes Have.

Det der saa fuldstændig har manglet i det her omtalte Forhold er en vel gennemtænkt og praktisk Plan at gaa frem efter. En saadan er derfor af den største Betydning for Kirkegården; naar der er Plan i en Ting, bliver det en Glæde at arbejde med den; thi selv om Planens Udførelse kun sker stykkevis, saa ved man dog, at det vil komme til at passe ind i Helheden, naar denne engang fremtræder.

Ja, vil man maaske saa sige, dette lader sig gøre, hvor der er Tale om Nyanlæg, men med de ældre og gamle Kirkegaarde er der intet at stille op i saa Henseende. Hertil maa imidlertid bemærkes, at Erfaringer fra over 170 saadanne Kirkegaardsarbejder, som undertegnede i de sidste 15 Aar har udført, har vist, at det dog lader sig gøre ved en fornuftig og pietetsfuld Regulering at faa tilvejebragt Plan i de gamle Kirkegaarde uden derfor at træde bestaaende, vedligeholdte Grave for nær. Og hvad der er af allerstørste Vigtighed: det lader sig gøre at faa gennemgaaende godt Rede paa ikke alene, hvem Gravstederne tilhører, de begravedes Navne, Dødsaar o. s. v., som Loven foreskriver, men der kan tillige opnaas klar Oversigt over, *hvor* i Gravstedet der er begravet, og hvilke Pladser der er *ledige*.

Paa Grundlag heraf kan der saa fremskaffes to for Kirkegaardens Brug og hele Orden uundværlige Hjælpe midler, nemlig:

Kirkegaardskortet saa fuldstændigt affattet, at hele Kirkegaardens Inddeling med Gange, Gravrækker, Gravsteder og disses enkelte Grave findes indtegnet og nummereret derpaa — og

Kirkegaardsprotokollen indeholdende alle nødvendige Oplysninger og svarende til Kortet.

Naar disse to Hjælpe midler er i Orden og bliver rettelig fulgt, er man i Stand til at faa den bedst mulige *Orden* paa Kirkegården, man har den største Garanti for *Gravfredens* Bevarelse, ligesom der paa den Maade bedst udvises *Økonomi* med Kirkegaardens Jord.

Som Bevis for, at det lader sig gøre med tilbørlig Hensynstagen at regulere en gammel Kirkegaard, tillader jeg mig at anføre nedenstaaende Udtalelse, der er tilgaaet mig uden Opfordring:

Hr. Sognepræst J. M. T. WINTHER, Hjern, skriver:

Hr. Lærer FRANDS HANSEN.

Hjern, d. 3. Novbr. 1923.

„Det er mig en Glæde at udtrykke min fuldeste Tilfredshed med det Arbejde, De har udført til Regulering af Hjern vestre Kirkegaard. Den ny Plan er ikke alene saa praktisk, som den vel kunde tænkes, om den skulde udcastes for en helt ny Kirkegaard, men den er tillige præget af Pietet for det gamle, det er kun Forvirringen, der forsvinder, alt, der kunde have Betydning, er bibeholdt og fremhæves ved den foreslaaede Orden. Kortene er klare og letfattelige og fuldtud tilstrækkelige til sammen med Protokollen at afgive alle ønskede Oplysninger. Vi har faaet alt, hvad vi tiltrænger og i Forhold til Arbejdet, det har kostet, har vi faaet det billigt.

Kan min Udtalelse være Dem til Gavn, skal det være mig en Glæde. Deres Arbejde fortjener det bedste, der kan siges, og behøver kun at kendes for at paa-skønnes.“

Hvad angaar Fremgangsmaaden ved selve Udarbejdelsen af Plan, Kort og Protokol, da vil det blive for vidløftigt at komme dybere ind derpaa her udover at bemærke, at disse Foranstaltninger maa udføres med den største Forstaaelse, Pietet og Hensynstagen under eet som hørende sammen; et Kort uden tilsvarende Protokol eller omvendt er ganske uden Betydning.

Forud for den første Grav-Protokollering af en Kirkegaard maa der altsaa udarbejdes en *Plan* for dens Inddeling afmærket paa selve Kirkegaarden ved Hjælp af Nummerpæle — helst af Beton, — der anbringes ved alle Hovedgange ud for Enden af Gravrækkerne til Angivelse af Skellet mellem disse og med indtrykt Kvarter og Rækkebetegnelse; et nøjagtigt Kort og en systematisk indrettet Protokol udarbejdes derefter svarende til Planen.

Protokolleringen bør foregaa saaledes, at hvert Gravsted indføres med Angivelse af Kvarter (Bogstav), Række (Tal) samt Nummer paa de enkelte Grave i Gravstedet, ud for hvilke de begravedes Navne noteres med Alder og Dødsaar, saaledes at det herved tydeligt fremgaar, hvilke Pladser der er optaget og hvilke ledige — et for Gravfreden meget vigtigt Punkt; derefter følge Rubrikker for Gravstedets Ejer, om Fornyelser etc.

Endelig maa alle Navne ordnes alfabetisk i et Register bag i Protokollen.

En Kirkegaardsprotokol indrettet og ført a jour paa denne Maade gør det let saa at sige for enhver at finde sig til Rette paa Kirkegaarden.

Det turde maaske derfor være paa sin Plads her at oplyse, at en saadan Kirkegaardsprotokol allerede blev udarbejdet i 1908 efter Forslag af undertegnede og under Medvirkning af et af Danmarks Provstekonvent nedsat Udvalg. Denne Protokol, der efterhaanden er indført ved over $\frac{1}{5}$ af Landets Kirkegaarde, foreligger i ny i Henhold til Loven ændret Udgave.

Skelstrup pr. Maribo, d. 13. Novbr. 1923.

FRANDS HANSEN,
Førstelærer, Kirkeværge.

UDSTILLING AF GRAVMÆLER

DET Fællesudvalg for Kirkegaardskunst, der blev nedsat i Foraaret efter et Møde i Kunstnerforeningen af 18. November (se Martsnummeret af VORE KIRKEGAARDE), kom til at bestaa af Repræsentanter fra følgende Foreninger:

Akademisk Arkitektforening,	Foreningen for Kunsthåndværk,
Billedhuggerforeningen,	Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse,
Dansk Billedhuggersamfund,	Kunstnerforeningen af 18. November,
Foreningen Anvendt Kunst,	Selskabet for dekorativ Kunst*).

Fællesudvalget har holdt adskillige Møder i Sommerens Løb, hvor bl. a. Reglerne for Anvendelse af den nyanlagte Del af Vestre Kirkegaard har været til Behandling.

I Oktober Maaned udsendte Fællesudvalget Indbydelse til alle danske Kunstnere om at give Tegning til visse nærmere beskrevne Gravmæletyper af beskudnere Dimensioner. Naar Tegningerne indkommer og er blevet censureret af den dertil valgte Censurkomite, bestaaende af Arkitekt HOLGER JACOBSEN, Billedhugger JENS LUND, Havearkitekt E. ERSTAD-JØRGENSEN og Overretssagfører J. WERNER, er det Hensigten at indbyde Stenhuggere og andre med Gravmindekunst arbejdende Haand-

*) Naar det i Martsheftet meddeltes, at denne Forenings Sekretær, Havearkitekt BØTTIGER var indvalgt i Fællesudvalget, beroede det paa en Misforstaaelse, idet Foreningen ved en beklagelig Fejl ikke er bleven repræsenteret i nævnte Fællesudvalg.

værkere til at komme tilstede og af de antagne Tegninger udvælge, hvad de mener at kunne anvende. I Vinterens Løb vil der blive udført et Antal Gravmæler, og til Foraaret vil Fællesudvalget arrangere en Udstilling af disse paa Pladsen ved Helligaandskirken i København, samtidig med at alle de antagne Tegninger udstilles i Sakristiet.

Forskellige af de mest interesserede Mestre indenfor Stenhuggere, Smede og Broncestøbere har lovet at paatage sig Udførelsen af flere eller færre Gravmæler til denne Udstilling, og Udvalget haaber, blandt andet ogsaa ved Pressens Hjælp, ved en saadan Fremvisning under smukke Omgivelser og paa et stærkt befærdet Strøg i Hovedstaden at bidrage til en Forstaaelse af det enkle og beskedne, men samtidig stemningsfulde og værdige Gravmæles Værdi.

Det gaar desværre som oftest saaledes, at Folk ikke tænker paa disse Ting, før den Dag et Dødsfald i den nærmeste Familie gør Spørgsmaalet aktuelt. Mangen Gang opstilles derfor et intetsigende eller endda smagløst Gravmæle, hvor en bedre Forberedelse vilde have resulteret i noget ganske andet, noget der var langt mere i Overensstemmelse med de gode og smukke Egenskaber, man ønsker at mindes hos den, over hvem Gravmælet er sat.

At føre disse Forhold frem til offentlig Drøftelse er derfor af stor Betydning for en Højnelse af Landets Kirkegaardskultur, og det maa haabes, at mange af vore Kunstnere vil deltage, og at Udvalget maa have Held med sin Udstilling.

FORENINGEN TIL FREMME AF KIRKEGAARDSKULTUR I DANMARK

Aiholdt den 6. November ordinær Generalforsamling i København.

Af Formandens Beretning fremgik det, at Foreningen har haft en jævn Tilgang af Medlemmer, saaledes at Medlemsantallet i 1923 udgør 228 (mod 169 i 1922 og 90 i 1921). Heraf er 72 Menighedsraad eller Kirkegaardsbestyrelser, 8 Foreninger og 148 enkelte Medlemmer. — Foreningen har ved en udsendt Henvendelse atter i 1923 søgt at gøre sit Arbejde bekendt i Menighedsraadskredse; selv om denne Henvendelse ikke har ført til større direkte Tilgang af Medlemmer fra Menighedsraad, har dog den forøgede Benyttelse af Foreningens Kontor og Konsulentvirksomhed vist, at Kirkegaardsbestyrelser ser Fordelene ved at benytte den Hjælp, som tilbydes, og der vil kunne være Grund til at haabe, at Foreningens Arbejde med Aarene vil sætte sit Spor paa Landets Kirkegaarde.

Regnskabet udviste en Indtægt paa 1862 Kr. 98 Øre og en Udgift paa 1549 Kr. 15 Øre. — Regnskabet godkendtes. — Af de paa Dagsordenen opførte Forslag henvistes de fleste til Udvalg, saaledes Forslaget om Oprettelse af en Begravelseskasse under Foreningen og Forslaget om Afholdelse af Kursus for Kirkegaardsledere, medens et Forslag til en Normalvedtægt for Kirkegaarde tilbagesendtes et tidligere nedsat Udvalg til nærmere Udarbejdelse. — Til Varetagelse af løbende Forretninger indenfor Foreningen nedsattes et snævrere Forretningsudvalg, bestaaende af Formanden, Arkitekt THORKEL-MØLLER og Sekretæren. — Arkitekt Thorkel-Møller er nyvalgt Medlem af Bestyrelsen og er traadt i Stedet for kgl. Bygningsinspektør, Arkitekt PACKNESS, der havde ønsket at trække sig tilbage fra Bestyrelsen af Mangel paa Tid til at kunne ofre Arbejde paa Foreningens Anliggender. Formanden anbefalede at bringe Arkitekt Packness en Tak for den Tid, hvori han havde virket for Foreningen fra dennes første Begyndelse. De øvrige Bestyrelsesmedlemmer genvalgtes, ligesom Revisoren, Stadsarkitekt DRAIBY, Aarhus.

Under Eventuelt fremdrog bl. a. Inspektør LARSEN, Frederiksberg Kirkegaard, et uheldigt Forhold, der synes at blive mere og mere almindeligt ved Begravelser, nemlig at Kister ved unødvendigt store Dimensioner og udhængende Forsiringer vanskeliggjorde Nedsætningen i almindelige Gravplads-Bredder og Dybder.

Formanden lovede at forelægge Spørgsmaalet for Kirkeministeriet for muligvis gennem Tilføjelser i et ministerielt Cirkulære at søge modvirket en Udvikling i den omtalte uheldige Retning.

Efter Generalforsamlingen konstituerede Bestyrelsen sig, saaledes at Folketingsmand, Pastor LAURSEN efter indtrængende Opfordringer fremdeles fungerer som Formand. EML BØTTIGER.

AKSEL OLSEN'S PLANTESKOLE

BRÆNDKJÆRHØJ · KOLDING

STENPLANTER

DVÆRGBUSKE

ROSER · STAUDER

FINERE NAALETRÆER

STEDSEGRØNNE HÆKPLANTER

Kataloger sendes frit paa Forlangende.

ROAR ROSING

VESTERVOLDGADE 92

KØBENHAVN B

Gravramme

leveres i alle Størrelser
og i mange forskellige Mønstre.

Bagklædninger til Espalier,
Bænke og Stole af Støbejern.

Indhegning af Kirkegaard!

Forlang Overslag. Katalog tilsendes.

Gravmonumenter

udføres efter Tegning

Carl Scheller

Nordre Fasanvej 228 • Telefon 3072

LAURITZ RASMUSSEN

KGL. HOF BRONCESTØBER
RAADMANSGADE 16 - KØBENHAVN L

FINESTE UDFØRELSE I BRONCE
AF GRAVLAAGER, KÆDER OG URNER
GRAVFIGURER I ZINK OG BRONCE
INSKRPTIONER I
ALLE STILARTER OG STØRRELSE
FORLANG TILBUD

G. Erstad-Pedersen • Broncestøber

Brunsgade 32

Aarhus

Telefon: 15 58

KIRKELYSEKRONER
TITUS-STAGER
ALTER-STAGER
ALLE METALARBEJDER
TIL KIRKELIGT BRUG

BRONCEKÆDER & URNER
GRAVLAAGER I BRONCE
PORTRÆTMEDAILLONER
BRONCEORNAMENTER
INSKRPTIONER

FORLANG ALTID TEGNINGER OG TILBUD HOS MIG!

Foreningen til Fremme af Kirkegaardskultur i Danmark

er en Sammenslutning af interesserede Borgere med det Formaal at søge oparbejdet en større Sans og Interesse for Kirkegaardsforhold her i Landet, saaledes at Landets Kirkegaarde baade i æstetisk, teknisk og hygiejnisk Henseende kan komme paa Højde med Tidens Fordringer.

☐ Som Medlem optages saavel enkelte Personer som Kirkegaardsbestyrelser, Menighedsraad og Foreninger. Aarskontingentet er for Enkeltpersoner 4 Kroner, Menighedsraad og Kirkegaardsbestyrelser betaler 1 Krone for hvert Medlem, Raadet eller Bestyrelsen tæller; for kommunale Kirkegaardsbestyrelser er Kontingentet dog fastsat til 15 Kroner.

V O R E K I R K E G A A R D E

der redigeres af Havearkitekt E. ERSTAD-JØRGENSEN, Hattensens Allé 11, Kbh. F., er Foreningens Organ. Det udkommer to Gange aarlig (Marts og November) og tilsendes alle Medlemmer portofrit. Menighedsraad og Kirkegaardsbestyrelser samt Foreninger faar dog for det ordinære Kontingent kun et Eksempplar, der tilsendes Formanden. Ønskes flere Eksemplarer, kan disse erholdes mod et Tillægskontingent af 1 Kr. pr. Aarg. (to Hefter), heri indbefattet Porto til Forsendelse.

Indmeldelse i Foreningen sker til Sekretariatet:

MUSÆUMSGADE 2 · AARHUS

HANS JØRGENSEN & SØN • ODENSE

INDEHAVER: H. HANSEN

Udfører alle Slags Sten- og Billedhuggerarbejder

Udsalg af Gravmonumenter:

Stenhuggeri:
KANALVEJEN
TELEFON 2483

KONGENSGADE
(over for Fyns Forsamlingshus)
TELEFON 2383
SØNDERGADE 40
TELEFON 2443

Hovedkontor:
PJENTEDAMSGADE 49
TELEFON 683 & 3383

OLUF SCHÆBEL

GAMMEL KONGEVEJ 131 • KØBENHAVN V

GRAVGITTERE OG LAAGER
KIRKEKRONER • KANDELABRE

M. M.

KUNSTSMEDEARBEJDE
I JERN OG BRONCE

FORSLAG OG TILBUD UDEN FORBINDENDE

A. C. ZACHARIASEN

ORGELBYGGER

TELEFON 1629 AARHUS TELEFON 1629

*Har bygget Orgler til ca. 250 Kirker,
Missionshuse og Kirkegaardskapeller.
Reparationer og Stemninger udføres.*

Tilkendt højeste Udmærkelse paa Landsudstillingen 1909.

NIELSEN & LYDICHE'S BOGTRYKKERI

18 VESTRE BOULEVARD
KØBENHAVN B

TELEFON-NUMRE
652 & 653

ALLE TRYKSAGER

BEDST • HURTIGST